

غناء در نگرش امام خمینی

□ سید محمد شفیع

العرب غناء»
اگر کلمه غنی با «الف» کوتاه نوشته شود (غنی) به معنای بی‌نیازی و توانگری است. ولی اگر این کلمه بر «الف» بلند و کشیده نوشته شود (الف ممدود) غناء به معنای نغمه شنیدنی موزون است.

در ادامه سخن فوق آمده است: هرکسی که صدای خود را به عنوان آواز بلند کند و آن را به گونه‌ای موزون و ترجیح‌دار در حنجره خود بگرداند آن را «غناء» گویند.

۲. در کتاب مصباح المنیر در ذیل کلمه «غنا» آمده است: الغناء مثل کتاب، الصوت ... والغناء مدّ الصوت و التّطویل، کلمة غناء بر وزن کلمه کتاب عبارت است از صوت... و غناء همان کشیدن صدا و طولانی ساختن آن را گویند.

۳. در کتاب صحاح اللغة در ذیل کلمة (الباء) می‌خوانیم: الغناء بالفتح النفع و الغناء بالكسر من السماع. واژه غناء به فتح غین، بمعنای سود بردن و نفع بدست آوردن است ولی این کلمه اگر بر کسر غین (غناء)

مباحث اساسی این مقاله را در ضمن چند فصل پی می‌گیریم:
فصل اول: غناء در لغت
فصل دوم: غنا در دیدگاه فقهاء و صاحب‌نظران اسلامی
فصل سوم: دستجات احادیث مربوط به غناء

فصل چهارم: غناء غیر مجاز چیست
فصل پنجم: غناء در قرآن
فصل ششم: دیدگاه حضرت امام
فصل هفتم: استفتائات غنا و موسیقی
خاتمه:

غناء در لغت

بعضی از لغت‌دانان، غناء را عبارت از آوازی می‌دانند که: روان آدمی را تحت تأثیر خود قرار دهد، تأثیری که حالت سبک وزنی، در آدمی پدید می‌آورد.

۱. در لسان العرب (ماده غناء) آمده است: «الغنی من المال مقصور و من السباع ممدود و کل من رفع صوته و والاه فصوته عند

باشد بمعنای شنیدن است. (سماع، بگونه‌ای اصطلاحی، موردنظر است که آواز و آوای ویژه‌ای را گویند). در کتاب اقرب الموارد مراد از سماع را در باب غناء، این گونه معنا کرده است: و كل ما التذته الأذن من صوت حسن سماع... هرچه که از شنیدن آن گوش آدمی از شنیدن آواز نیکو، لذت ببرد را سماع گویند.

۴. در کتاب قاموس اللغة آمده است: والغناء ككساء، من الصوت، ما طرب به. کلمه غناء بر وزن کساء، از باب صدا و صوت است، صوت و آوازی که آدمی را به وجد و طرب درمی‌آورد.

۵. در کتاب اقرب الموارد ذیل کلمه غناء، می‌خوانیم: الغناء من الصوت ما طرب به. غنا عبارت است از آوازی که آدمی از راه آن به وجود می‌آید در همین کتاب در ذیل کلمه طرب آمده است: طرب، فرح... و قيل الطرب خفة تلحقت تسرك و قيل تحزنك... و تخصیصه بالفرح، و هم. طرب، عبادت از خفت و سبک سری که به آدمی از راه شنیدن غناء، دست می‌دهد و خفت و رخوت و سبک وزنی اختصاص به شادی ندارد، حالت حزن و غم را نیز شامل می‌گردد. صاحب اقرب الموارد در پایان سخن خود می‌افزاید: اختصاص دادن کلمه غناء به حالت شادی،

توهمی بیش نیست زیرا از راه غناء حالت اندوه و حزن نیز برای آدمی حاصل می‌آید و بدان غناء می‌گویند.

۶. مجمع البحرین در ذیل ماده غناء می‌نویسد: «الغناء ككساء الصوت الشتمل على الترجيح المطرب او ما یسمى بالعرف غناء و ان لم یطرب سواء كان فی الشعر او فی القرآن...» او در باب طرب می‌نویسد: (طرب، بالتحريك خفة تقرى الأنسان لشدة حزن او سرور و العامة تخصه بالسرور (ج ۲ ص ۱۰۹). آنچه از دیدگاه اهل لغت در لال کلمه غناء بدیت می‌آید عبارت‌اند از:

الف: غناء از مقوله صدا و آواز است

ب: صدا و آوازی که در حنجره با کیفیت ویژه‌ای همراه است

ج: آواز با کیفیت خاصی که روان آدمی را تحت تسخیر خویش درمی‌آورد و به فرح و یا اندوه می‌کشاند

طرب

یکی از واژه‌های کلیدی باب غناء کلمه طرب است که بسیاری از صاحب‌نظران آن را ملاک حرمت غناء دانسته‌اند آنان می‌گویند استماع غناء مطرب حرام است.

ابن اثیر در کتاب النهایة در ذیل کلمه طرب می‌نویسد: (یقال طربت عن الطریق،

ای عدلت عنه،) از راه طرب جستم یعنی از راه راست منحرف گشتم و از جاده اصلی بدور افتادم.

زمخشری در اساس البلاغه در ذیل ماده طرب می‌نگارد: (هو طرب و طروب مطراب و قد طرب طرباً، و هن خفة من سرور اوهم) طرب عبارت است از خفت فکری و عقلی اینکه در سیمای سرور یا غم به آدمی دست می‌دهد.

ابن منظور در لسان العرب در ذیل کلمه طرب یادآور می‌شود: «الطرب، الفرح و الحزن مطرب» طرب، همان شادی و غم را گویند: «الطرب خفة تعتری عند شدة الفرح و الحزن والهم» طرب همان خفتی است که در صورت شدت خوشی یا غم دست می‌دهد.

فیومی در مصباح المنیر در ذیل ماده طرب می‌نگارد: «طرب فهو طرب من باب تعب و طروب مبالغة و هی خفة یصیبه شدة حزن او سرور و العامة تخصه بالسرور». طرب، همان خفتی است که در صورت شدت غم یا شادی، دست می‌دهد، گرچه عوام مردم کاربرد کلمه طرب را به شادی، اختصاص می‌دهند.

دقت در موارد استعمال کلمه طرب در میان اهل لغت نشان می‌دهد که طرب، خروج از حالت اعتدال است حالتی ضد ارزش که

□ یکی از واژه‌های کلیدی باب غناء کلمه طرب است که بسیاری از صاحب‌نظران آن را ملاک حرمت غناء دانسته‌اند

□ منظور از غناء حرام آن است که از راه غناء، طرب در روان کسی پدید آورند

□ صاحب‌نظران در باب غناء دو دسته‌اند، دسته‌ای بطور کلی غناء را حرام می‌دانند، و دسته‌ای نیز فقط غناء مطرب را حرام می‌دانند، اینان نیز بعضی موارد اعیاد را استثناء می‌دانند و بعضی استثناء نمی‌دانند

آدمی در پرتو غلبه طرب در سیمای اظهار شادی و یا غم، از خود بروز می‌دهد و قابل ذکر است بعضی از فقهاء نیز، طرب را به حالت شادی اختصاص داده‌اند حتی بعضی از آنها به برخی از صاحب نظرانی که مورد استعمال آن را تعمیم داده‌اند، تاخته‌اند.^۱

نتیجه: حالت طرب که همان خفت و سبکی خاص است که از طریق غناء برای آدمی حاصل می‌گردد، زمینه‌ساز حرمت غناء است طرب، حالت خروج از حد اعتدال است و در واقع حالت تحت تأثیر واقع شدن عقل و خرد آدمی است این حالت در نظر شرع موجب حرمت عامل پیدایش خود یعنی غناء می‌گردد.

غنا در دیدگاه فقهاء و صاحب نظران اسلامی

فقهاء که در بسیاری از موارد، موضوع را از اهل عرف و لغت گرفته دیدگاه فقهی خود را براساس آن، طبق استنباطهای اجتهاد خود، ابراز می‌دارند دیدگاه فقهاء غالباً آواز و غنائی را مورد تکذیب و نکوهش خود دارد که با کیفیت ویژه‌ای در حنجره بروز کند و تأثیر روانی خاصی برجای می‌نهد «مذاالصوت المشتمل علی الترجیع المطرب»^۲ آواز بلندی

که با کیفیت خاصی به خاطر حصول طرب یعنی پدید آمدن حالت خاصی که سبکی و خفت عقل آدمی را به همراه دارد (طرب در این جا به معنی فرح و شادی معمولی نیست).

علامه در القواعد در باب شهادات می‌نویسد: «و هو ترجیع الصوت و مده غناء» همان گردانیدن صوت در گلو و کشیدن آن را گویند او می‌افزاید: «فقد تحصل هنا ان المراد بالأطراب و التطریب غیر الطرب بمعنی الخفة شدة حزن او سرور کما توهمه صاحب مجمع البحرین و غیره من اصحابنا...»

نتیجه: تحقیق در باب غناء آن است که منظور از غناء حرام آن است که از راه غناء، طرب در روان کسی پدید آوردند.

علامه در سخن فوق به دو نظر اساسی در باب غناء محرم، اشاره دارد، نظر مورد توجه او آن است که: غناء حصول طرب را گویند که بر اثر تحت تأثیر قرار دادن روان آدمی، رخ می‌دهد بنابراین هر نوع شادی را نمی‌توان حرام دانست.

فقیه بزرگ، شهید اول در مسالك در بخش متاجر یادآور می‌شود: «الغناء - بالمد - مد الصوت المشتمل علی الترجیع المطرب، فلا یحرم بدون الوصفین اعنی الترجیح مع

الأطراب» غناء، کشیدن صدا را گویند در حالی که دارای دو حالت باشد یکی آنکه صدا را در گلو بگردانند و به کیفیت خاصی درآورند، و دیگر آنکه طرب انگیز باشد یعنی حالت ویژه شادی و یا غم در روان آدمی بیافریند و هر يك از این دو حالت اگر در کار نباشد در حصول غناء محرم می‌توان تردید داشت.

شهید، در ادامه سخن فوق می‌نویسد: «و رده بعضهم الى العرف فيما ستمى فيه غناء يحرم و ان لم يطرب و هو حسن»

برخی از اهل نظر در باب تشخیص غناء حرام، به مسأله اطراب، یا طرب و حضور حالت ترجیح توجه نکرده، به عرف مردمی که آن را به کار می‌گیرند توجه کرده‌اند و گفته‌اند، عرف و دیدگاه عملی توده مردم را ملاک تشخیص قرار می‌دهیم بنابراین آنچه را که عرف و توده مردم، در مجالس لهو و لعب بکار می‌برند را، غناء حرام می‌دانیم و آنچه را که در مجالس غیر لهو و لعب بکار می‌گیرند را حلال بحساب می‌آوریم.

صاحب مفتاح الكرامه در باب غناء حرام به فقیه معروف مقدس اردبیلی می‌تازد (زیرا اردبیلی در مجمع الفایده و البرهان نوشت: آنچه که به گونه‌ای اجماع، غناء حرام بحساب می‌آید آن آوازی است که دو شرط را

به همراه داشته باشد؛ یکی آنکه دارای ترجیح باشد و دیگر آنکه مطرب باشد... پس آنجا که این دو شرط با هم حضور ندارند را می‌توان از موارد مجاز دانست. صاحب مفتاح الکرامه پس از اشاره به کلام مقدس اردبیلی می‌نویسد: «فهو غیر خال من الوهن» یعنی کلام اردبیلی از حالت بی‌پایگی بدور نیست.^۲

غناء در احادیث

مطرب) را دارا باشند یا خیر.^۵
 نتیجه: صاحب نظران در باب غناء دو دسته‌اند، دسته‌ای بطور کلی غناء را حرام می‌دانند، و دسته‌ای نیز فقط غناء مطرب را حرام می‌دانند، اینان نیز بعضی موارد اعیاد را استثناء می‌دانند، و بعضی استثناء نمی‌دانند.

غناء در احادیث به طور گسترده‌ای به چشم می‌ورد که در مجموع می‌توان احادیث مربوطه را به چند طایفه دسته‌بندی کرد. نخست این که طایفه‌ای از احادیث در صد بیان پی‌آمدها و عواقب ناگوار غناء در زندگی آدمیان هستند از جمله: در حدیث می‌خوانیم: الغناء یبیت النفاق^۶ یعنی غناء مایه پیدایش بیماری روحی از جمله نفاق است، و در رهنمودی دیگر آمده است الغناء رقیة الزنا^۷ یعنی غنا مایه روی آوردن به فحشا است چنانکه عامل سنگدلی و قساوت است (عنی النبی قال (ص): ثلاث یقسین القلب استماع اللهو و طلب الصيد و اتیان باب السلطان)^۸ همچنین غناء کانون لغزشها و خطاها است. (الغناء عش الخطایا - الغناء عش النفاق)^۹ همچنین پیامبر اکرم (ص) فرمود اولین کسی که به غناء روی آورد ابلیس بود (کان ابلیس اول من تغنی) و نیز آن حضرت

صاحب جواهر در کتاب تجارت، می‌نویسد: «و منه (ای من المحرم فی نفسه) الغناء بالكسر و المدّ ککساء بلاخلاف فیه بل الأجماع بقسمیه علیه. و السنة متواترة فیه بل یمکن دعوی کونه ضروریا فی المذهب» کلام صاحب جواهر مطلق غناء را شامل است چه دارای دو شرط متعارف باشد یا خیر البته نظر او با توجه به نقل نظرات دیگران روشن‌تر بدست می‌آید آنجا که می‌نویسد: «لاخلاف فی ان الغناء و هو عند المصنف و الفاضل فی الأرشاد و التحریر، مدّ الصوت المشتمل فی الترجیع المطرب یفسق فاعله و تردّ شهادته و کذا مستمعه بلاخلاف بل الاجماع بقسمیه علیه...» از این نقل بدست می‌آید که خود ایشان، مطلق آنچه که در مجالس اصحاب هوا و هوس در جهت تقویت روحیه هواپرستی خود بکار می‌گیرند را غناء حرام می‌دانند چه دو شرط (مدّ صوت و ترجیع

فرمود آدم اهل غناء کور، کر و لال سر از قبر
برمی آورد (یحشر صاحب الغناء من قبره
اعمی و اخرس و ابکم)^{۱۱}

طایفه دوم از احادیث در صدد بازگو کردن
برخی از ابعاد راز تحریم غناء در اسلام اند که
این طایفه از احادیث را می توان به چند دسته
تقسیم کرد، از جمله:

۱. دسته ای از احادیث در باب تعریف از
غناء، به موضوع دیگری که در قرآن مورد نهی
و نکوهش قرار دارد، عطف توجه کرده اند و
در این باره غناء را عین همان دانسته اند مثلاً:
در قرآن قول الزور، مورد تحریم است
(واجتنبوا قول الزور، مورد تحریم است
(واجتنبوا قول الزور) (حج - ۲۲) در تفسیر آن
از زبان ائمه آمده است: منظور از قول الزور
عبارت اند از غناء و ... «و قول الزور
الغناء»^{۱۲} در این حدیث. بسیاری از احادی
مشابه و ثن پرستی، همان شطرنج بازی و قول
زور همان غناء به حساب آمده است.

۲. دسته ای از احادیث به موضوع مورد نهی
و نکوهش دیگری که در قرآن مطرح می باشد،
در باب شناخت هویت غناء، عطف توجه
کرده اند، آیه: «و من الناس من یشتری لهو
الحديث لیضل عن سبیل الله (قمان - ۶)». و
شاء می گوید از امام هشتم (ع) شنیدم که
فرمود: هنگامی که از امام صادق (ع) درباره

غناء سؤال کردند آن حضرت فرمودند: «هو قول الله تعالى و من الناس من يشتري لهو الحديث ليضل عن سبيل الله»^{۱۳}

در حدیث دیگری که از امام باقر(ع) درباره غنائی که موجب دخول جهنم می‌گردد پرسیدند امام(ع) آیه فوق را تلاوت کرد.

۳. دسته سوم اخباری که در شمار روایاتی هستند که قیمت بردهٔ آواز خوان را حرام دانسته‌اند کسی که برده‌ای دارد که آواز خوان است اهل غنا است فروش آن جهت اخذ قیمت آن، حرام است «ثمن الكلب والمغنية سحت»^{۱۴}

۴. دسته چهارم از احادیثی که اخذ اجرت از راه غناء را حرام می‌دانند فقط اجرت غناء در عروسی با شروط خاصی مجاز است البته زن و مرد نامحرم کنار یکدیگر نباشد، نامحرم صدای خوانند را نشود چنانکه امام صادق(ع) فرمودند: «اجرة المغنية التي تزف العرائس ليس به بأس و ليست بالتی يدخل عليها الرجال»^{۱۵}

۵. دسته پنج از احادیث غناء احادیثی هستند که غناء را در شمار گناهان کبیره می‌دانند، در ضمن حدیث معروف شرایع الدین آمده است: (و الكبائر محرمة و هي الشرك بالله... و المحاربة لأولياء الله والملاهي التي تصد عن ذكر الله عزوجل...

كالغناء و ضرب الأوتار و الأصرار على الصغائر الذنوب».^{۱۶}

غناء غیر مجاز چیست

آنچه در احادیث، روایات و سخنان و آراء برخاسته از آنان در باب غناء حرام، بدست می‌آید آن است غنائی که در خدمت تحریک و تهییج هواهای نفسانی است غنائی که جز سرگرمی غفلت‌آور و دور ساختن آدمی از یاد خدا هدفی ندارد غنائی که آدمی را از هویت خویشتن بیگانه ساخته و به دیار بی‌خودی، خود فراموشی و غفلت سوق می‌دهد حرام است و این چنین غنائی از حیث مصداق، همان است که اهل هوا و هوس در مجلس لهو و لعب و سرگرمی‌های بی‌هدف (اهداف خدایند و معقول) خود دارند، آن نوع از غنا که هدفمند نباشد مورد نهی و نکوهش است و هدفمندی يك غنا را باید در تأمین اهداف اصلی زندگی در راستای تأمین اهداف اصلی خلقت دانست و آنچه از غناء که مجاز اعلان شد از جمله، از موارد هدفمندی هستند که مشمول ادلهٔ جوازاند مثلاً:

الف: غناء در عروسی‌ها همراه با چند شرط اساسی از جمله: زن و مرد (محرم و نامحرم) یکجا نباشند، سخنان دروغ و بیهوده بر زبان نیاید - ابزار و آلات مربوطه در کار نباشد

ب: غنائی که به عنوان به وجد درآوردن
شتر در جهت سیر بهتر (هوی) بکار می‌رود.

ج: غنائی که در قرائت قرآن و یا مدایح
اهل بیت که در جهت تقویت روح توجه به
ذکر و یاد خدا بچشم می‌خورد بشرط آنکه
حالت ترجیع صوتی مطرب را نداشته باشد.
از لابلای احادیث باب تحریم غناء، چند
نکته بدست می‌آید:

۱. سرگرمی هدفمند، خوب است و این
نوع از سرگرمی همان است که در راستای
تأمین اهداف اصلی زندگی، بر مبنای وحی
الهی باشد.

۲. غناء بدان جهت مورد نهی و نکوهش
است که آدمی را از صراط اصلی زندگی که
همان توجه به آرمان اصلی خلقت، یاد خدا و
طی طریق در صراط آن (ما خلقت الجن و
الانس الا ليعبدون) باز می‌دارد.

۳. «قول زور» که مصداق غناء به حساب
آمده است، و نیز «لهو الحدیث» که مصداق
دیگر از غناء است در راستای (لیضل عن
سبیل الله) یعنی انحراف از خط خدا، (راه
خدا، دین خدا) و بخاطر انحراف از مسیر
اصلی زندگی مورد تحریم واقع شد.

۴. آنچه از غناء که گمراهی و انحراف
آدمیان از صراط خدا را به همراه ندارد و از
عوامل غفلت به حساب نمی‌آید را می‌توان از

□ از لابلای احادیث باب تحریم
غناء، این نکته بدست می‌آید که
سرگرمی هدفمند، خوب است و این
نوع از سرگرمی همان است که در
راستای تأمین اهداف اصلی زندگی،
بر مبنای وحی الهی باشد

□ امام در صدق غناء غیر مجاز و
تحقق مصداق غناء حرام بر مسأله
طرب‌انگیز بودن آن توجه تام دارد و
موضوع حکم حرمت غناء را در
همین مسأله خلاصه می‌کند

شمول غناء حرام بدور دانست.

ناشمرود تفسیر شده است^{۱۹} و واژه «لغو» نیز به غنا و سرگرمیهای نامعقول و ناشمرود تفسیر شده است.^{۲۰}

غناء در قرآن

غناء در قرآن در سیمای تعابیر مختلفی به چشم می‌خورد که در آیات مختلفی حضور دارد از جمله:

در وصف عبادالرحمن آمده است: «والذین لا یشهدون الزور و اذا مرّوا باللغو مرّوا کراماً (فرقان ۷۲) یعنی آنان اهل غناء نیستند و کریمانه از کنار لغو و سخنان ناروا می‌گذرند. و درباره انسانهای با ایمان می‌خوانیم:

- والذین هم عن اللغو معرضون (مؤمنون ۳) مؤمنان راستین از غنا و هرگونه سخنان بیهوده گریزانند.

و من الناس من یشتری لهو الحدیث لیضل عن سبیل الله (لقمان، ۶) یعنی بعضی از مردم به غنا و سخنان ناپسند روی می‌آورند که موجب گمراهی‌شان از صراط حق خواهد بود - همچنین در دستور العملی دیگر در قرآن آمده است «واجتنبوا قول الزور (حج، ۳۰) یعنی از غنا و سخنان ناروا پرهیزند.

در لسان ائمه معصومین (س) کلمه «زور» به غنا و مجالس لهو و لعب تفسیر شده است،^{۱۸} چنانکه تعبیر «لهو الحدیث» به غنا و شرب خمر و همه گونه سرگرمی‌های

قابل ذکر است که کلمه زور در لغت به معنای دروغ و تهمت است چنانکه ابن اثیر در النهایه، ماده زور، می‌نویسد: «الزور الکذب و الباطل و التهمة... و هی من الکبائر» و در مجمع البحرین ماده زور آمده است «الزور، الکذب و الباطل و البهتة و تنها «عترت» است که می‌تواند از ژرفای معارف قرآن حقائق مورد نظر را در اختیار ما قرار دهد و راز تقارن میان عترت و قرآن در وصیت‌نامه معروف پیامبر اکرم (ص) در چنین مواردی بیشتر آشکار می‌گردد و گرنه با مراجعه به چند کتاب لغت نمی‌توان به تفسیر قرآن پرداخت.

دیدگاه حضرت امام

حضرت امام در کتب مختلف خود از جمله در مکاسب محرمة (ج ۱ ص ۲۹۹ الی ۳۶۷) بگونه‌ای، مفصل به بررسی مسأله غناء پرداختند، آن حضرت نخست دیدگاه برخی از صاحب‌نظران را ذکر کردند و سپس به نقد و ایراد از آن همت گماشتند و سپس بگونه‌ای جالب، حقیقت مورد نظر را ارائه کردند. امام در صدر بحث، به دیدگاه علاه اصفهانی

پرداختند که او در تعریف حقیقت «غناء» مورد نهی و نکوهش اسلامی گفت: «الغناء صوت الإنسان الذی من شأنه ایجاد الطرب بتناسبه لتعارف الناس»^{۲۱} غنا آن نوع آواز آدمی است که نوعاً در آدمی ایجاد طرب می‌کند، وی سپس می‌افزاید: «والطرب هو الخفة التي تعتری الإنسان فتکاد أن تذهب بالعقل و تفعل فعل المسکرات لمتعارف الناس»^{۲۲} طرب آن است که آدمی با حصول آن حالتی ویژه پیدا می‌کند و عقل او تحت الشعاع قرار می‌گیرد چنانکه شراب بخورد.^{۲۳}

حضرت امام پس از نقل دیدگاه او به نقد آن می‌پردازند و می‌نویسد: ایشان راز تحریم غنا را در حضور طرب خلاصه کرده‌اند و طرب را بمعنای افراطی آن دانسته‌اند که همان «ازاله عقل» می‌باشد در حالی که از مفاد غناء در نظر اهل لغت، چنین منظوری بدست نمی‌آید. به نظر ایشان (علامه اصفهانی) هنگامی که غناء برای آدمی طرب ایجاد کند یعنی خفت عقل پدید آید... در صورتی که اگر از حیث تأثیر، به این قدر هم نباشد، غنا صدق می‌کند زیرا غنا دارای مراتب تأثیر است، مرتبه اعلای آن را نمی‌توان فقط ملاک تحریم دانست. حضرت امام در ادامه این بحث خاطر نشان می‌کند که غناء از مقوله کلام نیست بلکه صوت و

کیفیت صوت است اصلاً ماده کلام در معنای آن دخالتی ندارد تا گفته شود که کلام در آن باطل است یا لغو است یا سخن حق است یا باطل^{۲۴}

غناء موضوع اصلی بحث است چون «قول زور» بدان صدق می‌کند، مقتضای اخبار و احادیث اثبات می‌کند هرچیز که «قول زور» بدان گفته شود غنا بر آن صدق می‌کند و تردیدی نیست که قول زور عبارت است از غناء^{۲۵}

حضرت امام پس از بررسی اصل بحث می‌نویسد: «... ان الغناء علی قسمین، قسم محرم و هو ما قارن تلك الخصوصیات بمعنی ان الغناء المقارن لها حرام لان ان المقارنات حرام فقط و لهذا حرم اجرهن و تعلیمهن و الاستماع منهن... و قسم محلل و هو ما یتغنی

امام در ادامه سخن فوق می‌فرماید: ادله از اثبات حرمت مطلق غناء قاصر است^{۲۶} یعنی فقط غناء مطرب غیر مجاز است نه غیر آن و بسیاری از احادیث باب را می‌توان به ابزار و آلات غناء و مجالس بنی‌امیه و بنی مروان و بنی عباس حمل کرد.^{۲۷}

اما توجه خاصی به مجالس لهو و لعب و طرب‌انگیز هواپرستان دارد و به آنان می‌تازد. حضرت امام در باب موارد استثناء غناء

می‌نویسد: برخی را نظر بر آن است که به خاطر روایت صحیح علی بن جعفر که می‌گوید: از امام هفتم (ع) پرسیدم آیا در عید فطر، عید قربان و ایام جشن و شادی ... استفاده از غنا مجاز است؟ امام (ع) پاسخ داد: «لابأسه مالم یزمریه» اشکال ندارد مادامی که نوازندگی در کار نباشد در برخی نسخه‌ها آمده است: (مالم یعص به) یعنی غناء در این موارد مجاز است در صورتی که به معصیت نیانجامد. و شاید وجه جواز روایاتی که در عروسی‌ها غناء را جایز می‌داند همین باشد یعنی ساز و آواز معصیت‌انگیز در کار نباشد.^{۲۸}

حضرت امام پس از بررسی جالب علمی و ارائه دیدگاه دیگران می‌نویسد: «فالأحوط بل الأقوی عدم استثناء العید و الفرح»^{۲۹} یعنی در واقع باید موارد فوق را هم از موارد حرمت استثنا نکرد. همچنین حضرت امام در ادامه بحث به این حقیقت اشاره دارد که: «فتحصل من جمیع ذالک ان التمسک لجواز التغنی بالقرآن و المراثی، بالأصل بعد تعارض الأدلة غیر وجیه»^{۳۰} یعنی حاصل کلام آن است که در قرائت قرآن و مراثی و غیره نمی‌توان غناء را جایز دانست و نظر دیگران در این باره با توجه به تعارض دلیلهای اعتباری ندارد.

امام در صدق غناء غیر مجاز و تحقق مصداق غناء حرام به مسأله طرب‌انگیز بودن آن (صوت المطرب) توجه تام دارد و موضوع حکم حرمت غناء را در همین مسأله خلاصه می‌کند. آن حضرت می‌نویسد: «... و اما نفس الصوت المطرب بما هو مطرب مع کونه غناء فموضوع المحرم...»^{۳۱}

قابل ذکر است که گرچه قبلاً یادآوری کردیم که اکثر اهل لغت مفهوم طرب را عام می‌دانند و نیز اشاره کردیم که برخی از فقها همچون بسیاری از لغت‌دانان فارسی زبان^{۳۲} معنی طرب را خاص می‌دانند و آن را به معنای فقط شادی و نشاط می‌دانند، حضرت امام نیز واژه طرب را به معنی شادی و نشاط می‌داند و حزن و اندوه را از معانی آن نمی‌داند براین اساس می‌نویسد: چون نوحه‌خوانی و ایجاد حزن از مصادیق طرب نیست لذا در شمار موارد غناء بحساب نمی‌آید و در عین حال نوحه‌خوان باید تلاش کند تا صوت مطرب را بکار نگیرد^{۳۳}

استفتائات^{۳۴} غنا و موسیقی

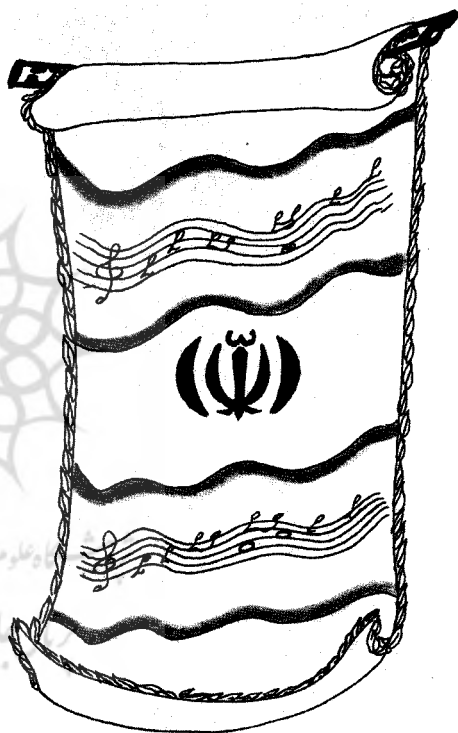
در این فصل مروری داریم به برخی از فتاوی‌های حضرت امام درباره غنا البته آنچه در اینجا از نظر خوانندگان عزیز می‌گذرد چیزی

است که در کتاب استفتائات آن حضرت
آمده است

سؤال ۲۵ - شنیدن و نواختن
موسیقی که امروز به نام سرودهای
انقلابی از صدا و سیمای جمهوری
اسلامی شنیده می شود چه صورتی
دارد و در صورت مجوز شرعی
موسیقی فوق، تعلیم و تعلم موسیقی و
نیز خرید و فروش ابزار و آلات
موسیقی به منظور فوق چه صورت
دارد؟

جواب - شنیدن و نواختن موسیقی مطرب
حرام است و صداهاى مشکوک مانع ندارد و
خرید و فروش آلات مختص به لهُو جایز
نیست و در آلات مشترکه اشکال ندارد.

سؤال ۲۶ - دانشجوی مسلمانى
است که معتقد و متعهد به اسلام
فقهائى و انقلاب اسلامى بوده و از
اعضای انجمن اسلامى دانشکده خود
می باشد این فرد تصمیم دارد برای
فراگرفتن موسیقی به محلی به نام
«مرکز حفظ و اشاعه موسیقی ایران»
که زیر نظر دولت جمهوری اسلامى
اداره می شود مراجعه کند و نواختن

یکی از آلات موسیقی را فراگیرد
استدلال او در نزد برادران و دوستانش
برای انجام عمل این است که او
امثال او که معتقد به مبانی اسلام و
جمهوری اسلامی هستند. بایستی در
آینده جانشین معدودی از افراد غیر
متعهد و غیر مسؤولی بشوند که هم
اکنون برای صدا و سیما جمهوری
اسلامی سرود و آهنگ می سازند و
ساخته‌های آنان نیز که ظاهراً مباحی
با اسلام ندارد از صدا و سیما پخش
می شود، حکم شرعی در این مورد
چیست و آیا فرد مذکور شرعاً مجاز
است برای هدف مشخصی که دارد
این کار را انجام دهد یا خیر؟

جواب - موسیقی مطرب حرام است و یاد
گرفتن و یاد دادن آن جایز نیست و در غیر
مطرب اشکال ندارد.

سؤال ۲۷ - در رساله توضیح
المسائل امام در قسمت سؤالات
متفرقه سؤالی شده در رابطه با طبل و
موزیک که در ارتش می زنند جائز
است یا خیر؟ و نیز آنچه مرسوم است
در زورخانه‌ها که افراد ضرب می زنند
فرموده‌اید: اگر به نحو مناسب با

مجالس لهو و لعب باشد جایز نیست
و در بعضی از مجالات از حضرت
عالی سؤال شده از آهنگ‌هایی که در
رادیو تلویزیون پخش می شود
فرموده‌اید: موسیقی مطرب حرام است
و صدای مشکوک مانع ندارد، و در
جای دیگر سؤال شده چه نوع
موسیقی در اسلام حرام است؟
فرموده‌اید: موسیقی مطلقاً حرام است
با توجه به این سؤال و جوابها
خواهشمند است توضیح کافی بیان
فرمائید.

جواب - موسیقی مطرب حرام است و
صداهای مشکوک مانع ندارد و منظور از
تعبیرات ذکر شده یکی است و اختلاف در
تعبیر است.

سؤال ۲۸ - حکم صداهایی که از
صدا و سیما پخش می شود و بعضی
از آنها در زمان طاغوت نیز پخش
می شد و بعضی دیگر موزیک متن
فیلمهای خارجی است و بعضی
موسیقی بدون صدای خوانندگان زمان
طاغوت است، موارد مباح و حرام آنها
را بیان فرمائید؟

جواب - موسیقی مطرب حرام است و

صداهای مشکوک اشکال ندارد.

آلات لهو باید اجتناب نمایند.

سؤال ۲۹ - متمنی است فتوای امام را در مورد سؤالات زیر مرقوم فرمایید؟

۱. آیا موسیقی هائیکه در حال حاضر در رادیو و تلویزیون نواخته و خوانده می شود مجاز است؟

۲. آیا یادگیری آلات موسیقی به عنوان نواختن و همخوانی سرودهای انقلابی و مذهبی - عرفانی مجاز است؟

جواب ۱ و ۲ - موسیقی مطرب حرام است و صداهای مشکوک مانع ندارد و یادگیری هم حکم اصل آن را دارد.

سؤال ۳۱ - حکم موسیقی چیست و به چه نوع آهنگهایی موسیقی گفته می شود و با صدای مشکوک چه فرقی می کند و آیا آهنگهایی که رادیو تلویزیون پخش می کند از نظر شرعی اشکال دارد؟

جواب - موسیقی مطرب حرام است و صداهای مشکوک مانع ندارد و تشخیص با عرف است.

سؤال ۳۲ - خواندن آیات قرآن به صورت سرود و آهنگ جایز است یا نه؟

جواب - اگر مطرب باشد جایز نیست.

سؤال ۳۳ - ما مسؤول برنامه صبح جمعه صدای جمهوری اسلامی هستیم و در مدت يك ساعت از برنامه يك مسابقه تفریحی داریم که طی آن دو برادر و دو خواهر شرکت کننده داریم و از آنها نیز پاسخ سؤالاتی شده آنها نیز پاسخ می دهند و هر يك امتیاز بیشتری بیاورند برنده مسابقه هستند و شاید اکثر سؤالات ما

سؤال ۳۰ - اینجانب در ساعت آزاد خود به عنوان هنرآموز موسیقی صدا و سیمای جمهوری اسلامی و عضو گروه شماره ۲ وزارت ارشاد اسلامی مرکز سرود و آهنگهای انقلابی می باشم و دقیقاً برایم روشن نیست که آیا خدمات اینجانب مشروعیت دارد، و یا خیر؟ استدعا دارم نظر خود را در این مورد اعلام بفرمائید؟

جواب - اگر در ارتباط با موسیقی های مطرب کار نکنید مانع ندارد ولی از استعمال

عقیدتی یا علمی و سازنده است، و ما برآنیم برای تشویق شرکت کنندگان از ناظرین بخواهیم کف بزنند، آیا این کف زدن از نظر شرعی ایرادی دارد یا نه؟

جواب- اشکال ندارد.

سؤال ۳۴- آیا آواز خواندن زوجه برای زوج خود در صورتی که منجر به غناء شود جایز است یا خیر؟

جواب- حرام است.

سؤال ۳۵- آیا زن می‌تواند برای همسر خود برقصد و همینطور مرد؟

جواب- مانع ندارد.

سؤال ۳۶- در رادیو مدح ائمه طاهرین (علیهم السلام) یا واقعه کربلا را با وزن و ساز و بالحنی خوب می‌خوانند آیا استماعش جایز است یا خیر؟

جواب- اگر غناء و موسیقی نباشد مانع

ندارد.

سؤال ۳۷- زدن سازی حلقه در عروسی چه صورت دارد؟

جواب- ساز اشکال ندارد.

سؤال ۳۸- ما حکم السماع و الأستماع الى الأناشيد المذاعة من راديو الجمهورية الاسلامية الايرانية ام هناك استثناء؟

جواب- يحرم الاستماع الى ما احرز انه من الموسيقى المطرب و يجوز فيما سوى ذلك.

سؤال ۳۹- ما مسؤولان برنامه صبح جمعه هستیم و در برنامه

گهگاهی قطعات کوتاه شعر و قطعات ادبی خوانده می‌شود برای

اینکه این قسمت از برنامه به صورتی خشک اجرا نگردد از يك نوع قطعات

موزيك در فواصل و در زیر صدای گوینده استفاده می‌کنیم که در

اصطلاح واحد موزيك صدای جمهوری اسلامی ایران به آنها «ساز

سُلُو» به معنای ساز تنها گفته می‌شود این قطعا اکثراً از میان آثار موسیقی

دانهای به نام و خوب می‌باشد و محتوای اکثر آنها دور از ابتذال و

طرب است آیا استفاده و پخش این چنین قطعات موزيك توأم با مطلب

شعر اشکال شرعی دارد یا نه؟

جواب - موسیقی مطرب حرام است و صداهای مشکوک مانع ندارد.

سؤال ۴۰ - بعضی از سرودهایی که از صدا و سیما جمهوری اسلامی بخش می شود آهنگهای تندی دارد که حتی انسان را از حالت طبیعی خارج می نماید، شنیدن این نوع سرودها چه حکمی دارد؟ و آیا شنیدن کلیه آهنگهایی که از رادیو بخش می شود موافق شرع است؟ و دیگر اینکه نواختن آهنگ برای نوازنده چه حکمی دارد؛ مثلاً شخصی که آهنگهای شهید مطهری را می نوازد و این غم انگیز است او چه حکمی دارد؟

جواب - موسیقی مطرب حرام است و صدای مشکوک اشکالی ندارد.

سؤال ۴۱ - گیتار و یا سایر وسایلی را که هم اکنون ما در منزل داریم اگرچه اصلاً استفاده نمی شود چه کار کنیم؟
جواب - آلات لهو را باید از بین ببرید.

سؤال ۴۲ - آیا شخص یا اشخاصی که حرمت يك آهنگ یا

□ «موسیقی مطرب حرام است و صداهای مشکوک مانع ندارد و تشخیص با عرف است»

□ دقت در احادیث و آیات و نیز دیدگاههای اهل نظر در باب غنا بیانگر این واقعیت است که آن نوع از غنا که با خصیصه مطرب بودن مورد توجه صاحب نظران است همان غنائی است که آثار سوء آن در روحیه آدمی غیر قابل انکار است

موسیقی برای آنها مسجل نیست
می‌توانند بعضی دیگر را وادار به
شنیدن یا گوش دادن به آن نمایند؟
جواب - کسی را نمی‌توانند وادار به آن
کنند.

سؤال ۴۳ - در حال نگاه کردن به
فیلمهای تلویزیونی که گاهی زنهای
بی حجاب نیز دارد و گوش دادن به
صدای تازی که نواخته می‌شود چه
صورت دارد؟

جواب - نظر به فیلم اجنبیه که صاحبش را
نمی‌شناسد و ریه و فساد در آن نیست
اشکال ندارد و موسیقی طرب حرام است و
صداهای مشکوک مانع ندارد.

سؤال - موزیک نظامی و سرودهایی
که از رادیو و تلویزیون پخش می‌شود
و همچنین سرودهایی که به وسیله
خانمها در حضور مردها اجرا می‌شود
شرعاً جایز هستند یا خیر؟
جواب - اشکال ندارد مگر محرز باشد که
موسیقی مطرب است.

سؤال - هیتهای نوازنده و کسانی
که در مراسم تشییع جنازه شهدا

موزیک عزا می‌زنند از لحاظ شرعی
چه حکمی دارند؟ و آیا خرید و فروش
آن لوازم حرام است یا خیر؟
جواب - خرید و فروش آلات لهو حرام
است و موسیقی مطرب جایز نیست و
صداهای مشکوک مانع ندارد.

خاتمه

دقت در احادیث و آیات و نیز دیدگاههای
اهل نظر در باب غنا بیانگر این واقعیت است
که آن نوع از غنا که با خصیصه مطرب بودن
مورد توجه صاحبنظران است همان غنائی
است که آثار سوء آن در روحیه آدمی غیرقابل
انکار است، تمایلات نامطلوب را در آدمی
برمی‌آشوبد (رقیة الزناء) و صداقت و دوستی
میان افراد را تضعیف می‌کند (عش النفاق) و
مایه سنگدلی و قساوت قلب می‌گردد و
همچنین عقل و اندیشه آدمی را به تسخیر
خویش در جهت پرداختن به اعمال مربوط
به هواهای نفسانی درمی‌آورد.

برخی از اهل نظر، راز حرمت غنا را به
مسأله حصول (لهو و لعب) و بکارگیری آلات
مربوطه اختصاص می‌دهند ولی برخی دیگر
از اهل نظر موسیقی کلاسیک امروز را از
مصادیق لهو و لعب بشمار نمی‌آورند^{۳۵} این
گروه از صاحب نظران بر دو دسته‌اند،

دسته ای اکثر موارد موسیقی را مجاز می دانند،^{۳۶} و دسته ای دیگر غناء و موسیقی را به غناء مطرب و غناء غیر مطرب تقسیم می کنند. البته بعضی از افراد این گروه طرب را به خمر تشبیه می کنند و می گویند: فلسفه حرمت خمر مستی و سکر آوری است و فلسفه حرمت غناء مطرب هم همان حالت مستی و سکر آوری برخاسته از طرب است.^{۳۷} ولی بعضی دیگر از صاحب نظران این دسته طرب را به معنی شدید آن که همان حالت مستی آوری است اختصاص نمی دهند بلکه مراحل ضعیفتر طرب را نیز ملاک حرمت غناء می دانند.

پانوشتها:

۱. رك. علامه، قواعد، باب شه
۲. رك. اردبیلی، مجمع الفایده و البرهان، ج ۴، ص ۲۳.
۳. رك. دروس، باب مفتاح الكرامه، ج ۴، كتاب المتاجر، ص ۵۱.
۴. رك. جواهر، باب تجارت
۵. رك. جواهر، باب شهادات
۶. رك. بحار ج ۷۹، ص ۲۴۰
۷. رك. بحار ج ۷۹، ص ۲۴۷
۸. رك. بحار ج ۷۹، ص ۲۵۲
۹. رك. مستدرک سفینه البحار ماده غناء
۱۰. رك. مستدرک سفینه البحار ماده غناء
۱۱. رك. مستدرک سفینه البحار ماده غناء
۱۲. رك. محدث عاملی، وسایل الشیعه، ج باب ۹۹ من ابواب ما یکتسب به حدیث ۲۶ و ۸ و حدیث ۲۰-۹-۲۴.
۱۳. رك. محدث عاملی، وسایل الشیعه، ج ۱۲، باب ۹۹ من ابواب ما یکتسب به حدیث ۱۱-۷-۱۶-۲۰-۶
۱۴. وسایل، ج ۱۲، ابواب ما یکتسب، باب ۱۵ و باب ۱۶ حدیث ۴، حدیث ۹-۵-۴-۳
۱۵. وسایل، ج ۱۲، ابواب ما یکتسب، باب ۱۵ و باب ۱۶ حدیث ۴، حدیث ۱-۳
۱۶. رك. وسایل الشیعه، ج ۹، جهاد النفس، باب ۴۹، حدیث ۳۶
۱۷. رك. علامه، قواعد، متاجر، بخش تجارت های غیر مجاز

۱۸. رك، بحارالانوار، ج ۷۹، ص ۲۴۰ و ۲۴۱
 ۱۹. رك: بحارالانوار، ج ۷۹، ص ۲۴۰ و ۲۴۱
 ۲۰. رك، بحارالانوار، ج ۷۹، ص ۲۴۰ و ۲۴۱
 ۲۱. رك امام خمینی، مكاسب المحرمه، ج ۱، ص ۳۰۰
 نشر مركز آثار حضرت امام
 ۲۲. طرب آن است كه آدمی با حصول آن حالتی ویژه پیدا
 می كند یا عقل او تحت الشعاع قرار گیرد چنانكه شراب
 بخورد

۲۳. رك: امام خمینی، مكاسب المحرمه، ج ۱، ص ۳۰۰
 نشر مركز نشر آثار حضرت امام
 ۲۴. مكاسب محرمه، ج ۱، ص ۶۳
 ۲۵. رك: مكاسب محرمه، ج ۱، ص ۶۲
 ۲۶. مكاسب محرمه، ج ۱، ص ۳۲۵-۳۲۶
 ۲۷. مكاسب محرمه ج ۱، ص ۳۲۵، ۳۲۶
 ۲۸. مكاسب محرمه ج ۱ ص ۳۲۸-۳۲۹
 ۲۹. مكاسب محرمه ج ۱، ص ۳۲۸-۳۲۹
 ۳۰. مكاسب محرمه ج ۱، ص ۳۲۸-۳۲۹
 ۳۱. مكاسب محرمه ج ۱ ص ۳۲۸-۳۲۹
 ۳۲. رك، دكتور معین، فرهنگ فارسی، ماده طرب
 ۳۳. رك، مستدرک سفینه البحار ماده غناء
 ۳۴. رك. حضرت امیام، استفتانات، ج ۲، ص ۱۱ الى
 ۱۹، چاپ انتشارات اسلامی
 ۳۵. رك: منیة السائل، ص ۱۷۹
 ۳۶. رك، غزالی، احیاء العلوم - بسیاری از اهل لهُو و لعب
 و نیز برخی از صاحب نظران صوفی مسلك پیرو این
 نظریه اند - رك رساله فی الغناء نوشته آق محمود
 بهبهانی ص ۷ (مخطوط)
 ۳۷. رك، علامه اصفهانی، نقل از مكاسب محرمه،
 مبحث غناء

